
IMPACT VAN DE CORONAMAATREGELEN
OP KINDEREN, JONGEREN EN JONGVOLWASSENEN

Specifieke doelgroepen

Jonge kinderen, kinderen, jongeren en jongvolwassenen zijn een heterogene groep. Sommigen bleven minder op de radar dan anderen tijdens de coronapandemie.

INHOUD

1

DE DIVERSITEIT VAN PERSONEN
TUSSEN 0 EN 25 JAAR MOET
WORDEN ERKEND

2

PERSONEN TUSSEN 0 EN 25 JAAR
IN BEPAALDE SITUATIES BLEVEN
ONDER DE RADAR

3

JONGE KINDEREN KWAMEN
ONVOLDOENDE AAN BOD

LEGENDE

SYMBOLEN

aanbeveling

ontbrekende informatie

LEEFTIJD DOELGROEPEN

jonge kinderen

0-6 jaar

kinderen

6-12 jaar

jongeren

12-18 jaar

jongvolwassenen

18-25 jaar

volwassenen

18+

ACHTERGROND

Deze overzichtstudie brengt een brede waaier aan onderzoeken in kaart met betrekking tot de impact van de coronamaatregelen op (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen. Aan de hand van een systematische verzameling van en oproep naar relevant onderzoek biedt deze overzichtstudie inzicht in de wisselwerking tussen de genomen coronamaatregelen en de leefwereld van personen tussen 0 en 25 jaar.

In totaal werden **964 onderzoeken** gescreend, waarvan **105 geaccepteerd** werden voor verdere analyse. Daarnaast werden 10 onderzoeken toegevoegd die gekend waren bij de onderzoekers. De systematische literatuurstudie liep van maart tot en met juni 2022.

KeKi en JOP organiseerden ook een **cocreatief kennisinitiatief**, IMPULS. We werkten samen met onderzoekers, beleidsmakers en praktijkmedewerkers aan een datavisualisatie over kinderen, jongeren, jongvolwassenen. Op IMPULS hebben we kennis verbonden, legden we overeenkomsten en verschillen bloot tussen de resultaten en inzichten en detecteerden we blinde vlekken.

De bevindingen worden verdeeld over verschillende thema's:

GEZONDHEID

SPECIFIEKE DOELGROEPEN

ONDERWIJS & WERK

WONEN EN BUURTBELEVING

SOCIALE MEDIA

VRIJE TIJD

GEWELD & CONFLICT

Het is op basis van de huidige onderzoeksresultaten moeilijk om algemene conclusies te trekken over de impact van de coronamaatregelen op personen tussen 0 en 25 jaar. Bovendien blijft de langetermijnimpact onduidelijk. Er moet hiervoor meer gevarieerd onderzoek gebeuren naar de coronamaatregelen.

Details over de onderzoeken staan in de voetnoten. Elk onderzoek kadert binnen een bepaalde context: de geldende coronamaatregelen, de bevraagde groep van (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen, de onderzoeksvraag en de gehanteerde methodologie. Het is belangrijk om aandacht te hebben voor de specificiteit van elk individueel onderzoek. Om die reden moeten vergelijkingen tussen onderzoeken met voorzichtigheid gelezen worden. Bij onduidelijkheid over de onderzoeksmethode, wordt dit aangegeven in de voetnoot met vierkante haakjes ([]).

Specifieke doelgroepen

De impact van de coronamaatregelen was uiteenlopend voor (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen. Er was echter onvoldoende aandacht voor deze diversiteit onder de doelgroep 0 tot 25 jaar. Zeker wat jonge kinderen betreft, werd er zeer weinig onderzoek uitgevoerd.

1

DE DIVERSITEIT VAN PERSONEN TUSSEN 0 EN 25 JAAR MOET WORDEN ERKEND

(Jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen waren, zeker in het begin van de pandemie, een **vergeten groep bij het opstellen van de coronamaatregelen**.¹ Wanneer er wel oog was voor (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen, werden ze vaak gezien als een homogene groep, en werd er weinig rekening gehouden met hun specifieke levensomstandigheden.²

Personen tussen 0 en 25 jaar zijn **divers**, zowel op vlak van leeftijd als de situatie of context waarin ze zich bevinden.³ Bepaalde factoren, zoals het onderhouden van belangrijke sociale contacten, beschermden tegen de negatieve impact van de coronamaatregelen, terwijl andere factoren, zoals een kleine leefruimte, deze negatieve impact versterkten.⁴

1- Zie bv. Eva Rens e.a., '[Mental Distress and Its Contributing Factors Among Young People During the First Wave of COVID-19: A Belgian Survey Study](#)', 28/01/2021. Methode: Online survey waaruit een subsample werd genomen. Respondentengroep: personen tussen 16-25, 78% vrouw en 67% student. Respondentenaantal: 2008. Geen toevalssteekproef. Niet representatief. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 20/03/2020-3 weken later (3/4/2020).

2, 3- Elke Van Hoof e.a., '[Living Document I: Belgian mental health \(care\) data repository Version 7](#)', 16/06/2021. Methode: Systematische analyse waarbij de bevindingen van resultaten besproken worden en er een algemene conclusie genomen wordt. Hier worden alle studies samen besproken. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020-2021

4- Hoge Gezondheidsraad, '[2020 BELGIAN MENTAL HEALTH\(CARE\) DATA REPOSITORY ON COVID-19 infografiek](#)'. Methode: Versie 1-6 van het BMHDR wordt samengevat in een infografiek. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020.

2

PERSONEN TUSSEN 0 EN 25 JAAR IN BEPAALDE SITUATIES BLEVEN ONDER DE RADAR

Er bestond in onderzoek **onvoldoende aandacht voor doelgroepen in specifieke situaties of contexten**. Tijdens het IMPULS evenement werden enkele vergeten doelgroepen geïdentificeerd. Het betreft bijvoorbeeld schoolverlaters en jongeren en jongvolwassenen die pas op de arbeidsmarkt kwamen, LGBTQIA+ personen, personen tussen 0 en 25 jaar met een moeilijke thuissituatie, een migratieachtergrond of (een voorgeschiedenis van) mentale gezondheidsproblemen of een combinatie van voorgaande. Ook “niet-georganiseerde” (niet verbonden aan een formele (jeugdwerk)organisatie) kinderen, jongeren en jongvolwassenen waren zelden onderwerp van onderzoek. Personen tussen 0 en 25 jaar in institutionele zorg werden ook vaak niet opgenomen in onderzoek.

Voorlopig lijkt een diepgaande analyse van de impact van de coronamaatregelen op deze vergeten doelgroepen te ontbreken.

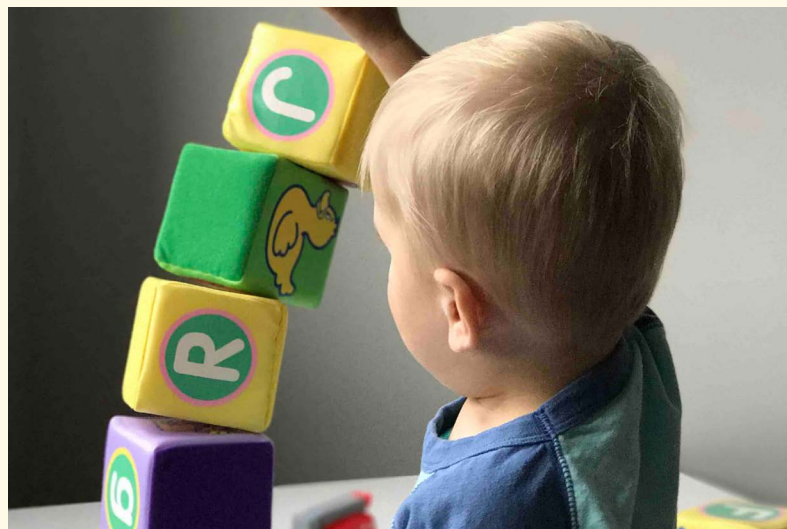
Een belangrijke kanttekening hierbij is dat heel wat onderzoek gebeurde op basis van **online bevragingen**. Dat wil zeggen dat kinderen, jongeren en jongvolwassenen met beperkte of geen toegang tot het internet, zelden bereikt werden met het huidige coronaonderzoek.⁵ De doelgroepen die vergeten waren in onderzoek tijdens de coronapandemie zijn overwegend (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen die ook al voor de pandemie moeilijk in beeld kwamen vanuit onderzoek en verbinding missen met de bredere samenleving.⁶

5- IMPULS evenement en analyse van de verschillende methodes gebruikt in het onderzoek. Hierop bestaan enkele uitzonderingen, zoals Uit de Marge, 'De impact van de COVID-19-maatregelen op kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties', mei 2020, p. 31. Methodologie: Bevraging. Respondentengroep: kwetsbare kinderen en jongeren via de jeugdwelzijnswerkers. Respondentenaantal: 2,412 kinderen en jongeren uit 35 gemeenten [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen en Brussel. Onderzoekperiode: 2020 en KRC, KiReCO en KeKi, 'Kinderrechtenperspectief in de coronacrisis', 25/05/2020. Methodologie: Online bevraging. Er is een aparte vragenlijst voor kinderen ouder dan 12 jaar. Respondentengroep: Aandacht voor kwetsbare groepen. Ook kinderen jonger dan 8 (3901) en ouder dan 18 (6024) vulden de enquête in. Deze resultaten worden apart gerapporteerd indien zinvol. Ook de resultaten van de respondenten die niet alles invulden worden mee opgenomen indien nuttig. Dit wordt telkens duidelijk aangegeven. Respondentenaantal: 17,335 kinderen tot 12 jaar en 26,675 jongeren vanaf 12 jaar. Totaal 44,030. 1/16 van de kinderen en jongeren in Vlaanderen. Niet-representatief, maar wel zo representatief mogelijk [Gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 11/05/2020-17/05/2020.

6- IMPULS evenement.

3

JONGE KINDEREN KWAMEN ONVOLDOENDE AAN BOD

Jonge kinderen hebben **een andere ervaring** dan kinderen, jongeren of jongvolwassenen. Ze zijn afhankelijker van hun opvoedingsverantwoordelijken en nog niet schoolplichtig.⁷

Praktijkwerkers hebben het aanvoelen dat sinds de coronapandemie meer jonge kinderen een achterstand hebben op vlak van taal en bij het lopen.⁸

Toch weten we vanuit onderzoek weinig over de impact van het sluiten van de kinderopvang op de ontwikkeling van jonge kinderen⁹ én de impact van de coronamaatregelen op de eerste 1000 dagen van een kind.¹⁰

Gevoerd onderzoek gebeurde vaak **indirect via de ouder**. Dit valt te verklaren door de moeilijkheid om online bevestigingen te voeren bij jonge kinderen. Ook voor de coronapandemie gebeurde er al weinig onderzoek naar het mentaal welbevinden van jonge kinderen.¹¹

7- Christine Bergmann e.a., 'Young children's screen time during the first COVID-19 lockdown in 12 countries', 7/02/2022. Dit onderzoek is niet ontvankelijk volgens de zoekmethode toegepast, aangezien er geen data gebruikt is uit Vlaanderen.

8, 9- IMPULS evenement.

10, 11- Hoge Gezondheidsraad, 'PSYCHOSOCIALE OPVANG TIJDENS DE COVID-19 PANDEMIE - KINDEREN & JONGEREN', juli 2021. Methode: Analyse van internationale literatuur, inventaris van Belgische gegevens (BMHDR), feedback van professionals uit het veld en discussies binnen een werkgroep. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: onduidelijk.

OUDERS VAN JONGE KINDEREN HEBBEN HET MOEILIJK TIJDENS DE CORONAPANDEMIE, WAT EEN WEERSLAG HEEFT OP DE ALLERJONGSTEN

58% van de professionelen zei gezondheidszorg op afstand te gebruiken. Dit gaat bijvoorbeeld over online geboortelessen, postnatale zorg via de telefoon en online psychosociale zorg

Uit eerder onderzoek bleek al dat het welzijn van ouders van cruciaal belang is voor de veerkracht van kinderen.¹² (Toekomstige) moeders gaven ook in ander onderzoek aan **meer angstgevoelens en stress** te hebben sinds de coronapandemie.¹³

Onderzoek toonde aan dat **toegang tot groene ruimtes** in de nabije omgeving, kan leiden tot lagere stressniveaus bij jonge moeders. Dit kan een impact hebben op het mentaal welzijn van het hele gezin.¹⁴ Dit was onafhankelijk van het stressniveau van de moeder voor de coronapandemie of van socio-economische factoren.¹⁵

Het voortzetten van de **perinatale zorg** voor moeders en baby's was geen prioriteit in het begin van de coronapandemie. Professionelen zetten vaker in op gezondheidszorg op afstand bij perinatale zorg. 58% van de professionelen zei gezondheidszorg op afstand uit te voeren. Dit gaat bijvoorbeeld over online geboortelessen, postnatale zorg via de telefoon en online psychosociale zorg. Gezondheidszorg op afstand bracht ook verschillende beperkingen met zich mee. Zo kon er niet steeds een gelijke kwaliteit gegarandeerd worden. Bovendien konden niet alle doelgroepen even gemakkelijk bereikt worden via gezondheidszorg op afstand.¹⁶ Het ontbrak aan voldoende richtlijnen over de perinatale zorg in de coronapandemie.¹⁷

12- Verolien Cauberghe e.a., '[Children's resilience during Covid-19 confinement: A child's perspective—Which general and media coping strategies are useful](#)', Journal of Community Psychology, 27/09/2021. Methodologie: Online bevraging. Respondentengroep: Nederlandstalige Belgische kinderen tussen 9 en 13 jaar. Aantal respondenten: 667 [gemakssteekproef]. Geografische scope: Vlaanderen. Onderzoekperiode: 31/4/2020 - 24/5/2020.

13- Michael Ceulemans e.a., '[Vaccine Willingness and Impact of the COVID-19 Pandemic on Women's Perinatal Experiences and Practices—A Multinational, Cross-Sectional Study Covering the First Wave of the Pandemic](#)', 24/03/2021. Methode: Cross-sectionale anonieme online studie. Respondentengroep: 6 landen. Vrouwen die zwanger zijn of borstvoeding geven (4 weken na de bevalling in B) en ouder dan 18 zijn; mochten deelnemen. 44% van de antwoorden kwamen uit België. Respondentenaantal: 16.063 vrouwen (6661 zwanger en 9402 borstvoeding). Niet longitudinaal, niet representatief [Gemakssteekproef]. Geografische scope: België, Noorwegen, Nederland, Zwitserland, Ierland en het VK. Onderzoekperiode: april-juli 2020, in B tussen 10/04/2020 en 31/05/2020. Elke Van Hoof e.a., 'Living Document I: Belgian mental health (care) data repository version 5', Zenodo, 7/05/2021. Methode: Systematische analyse waarbij de bevindingen van resultaten besproken worden en er een algemene conclusie genomen wordt. Hier gaat het om de onderzoeken met het laagste niveau van bewijs. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: 2020 (eerste en tweede lockdown).

14, 15- Stijn Vos e.a., '[Residential green space is associated with a buffering effect on stress responses during the COVID-19 pandemic in mothers of young children, a prospective study](#)', 4/01/2022. Methode: Bevraging en statistische analyse. Respondentengroep: deelnemers van de ENVIRONAGE birth cohort (een dataset van moeders in Limburg, n° 2011). Aantal respondenten: 766 jonge moeders. [Toevalssteekproef]. Niet representatief. Geografische scope: Vlaanderen (Limburg). Onderzoekperiode: December 2020 - mei 2021.

16- Anna Galle, '[A double-edged sword—telemedicine for maternal care during COVID-19: findings from a global mixed-methods study of healthcare providers](#)', 10/02/2021. Methode: Online survey. Cross-sectionale herhaalde (dit zijn de bevindingen van de tweede bevraging). Respondentengroep: moeder en baby zorgmedewerkers. Respondentenaantal: 1060. Gemakssteekproef. Geografische scope: Wereldwijd - 70 landen, incl. België. Onderzoekperiode: 5/07/2020-10/09/2020.

17- Aline Semaan e.a., '[Voices from the frontline: findings from a thematic analysis of a rapid online global survey of maternal and newborn health professionals facing the COVID-19 pandemic](#)', 5/06/2020. Methode: Online cross-sectionale bevraging. Respondentengroep: gezondheidsprofessionals. Respondentenaantal: 714 professionals. Niet representatief [Gemakssteekproef]. Sneeuwbalsteekproef. Geografische scope: 81 landen, waarvan 63% hoge inkomstenlanden (incl. België). Onderzoekperiode: 24/03/2020-10/04/2020.

40%

van de moeders ervaarde een verstoord medisch toezicht tijdens de zwangerschap tijdens de coronapandemie

10%

van de moeders stopten met borstvoeding geven o.w.v. de pandemie

50%

van de moeders gaf langer borstvoeding

Er werden verschillende maatregelen genomen die niet noodzakelijk gebaseerd waren op wetenschappelijke argumenten en vaak zelfs niet nodig ter bescherming van moeder, baby en personeel tegen COVID-19.¹⁸ Er waren **striktere regels in de kraamafdeling**.¹⁹ Uit een internationaal onderzoek bleek dat partners uitgesloten werden op verschillende niveaus tijdens de kraamzorg of dat er significante limieten waren op het contact dat een moeder kon hebben met haar pasgeboren baby. Dit is niet in overeenstemming met de belangen van de moeder, de baby en de familie.²⁰ Een Belgische studie toonde aan dat 40% van de moeders een verstoord medisch toezicht ervaarde in de zwangerschap tijdens de coronapandemie.²¹ De borstvoedingspraktijken werden zowel negatief als positief beïnvloed. Zo vond slechts 10% dat de pandemie hun borstvoedingspraktijken aantastte of dat het virus verantwoordelijk was voor het stoppen van borstvoeding. De helft van de vrouwen gaf zelfs aan langer borstvoeding te geven. De persoonlijke situatie had hier een grote invloed op. Voor sommige vrouwen bevorderde het vaker thuisblijven de borstvoeding, terwijl dit andere vrouwen stress bezorgde.²²

?

Een voorspellende studie naar vroedkunde suggereert dat er een trend was richting meer thuisbevallingen, een korter verblijf in de kraamafdeling en een stijging in borstvoeding. Dit werd nog niet bevestigd in onderzoek.²³

18- J. Lalor e.a., '[Balancing restrictions and access to maternity care for women and birthing partners during the COVID-19 pandemic: the psychosocial impact of suboptimal care](#)', 4/08/2021. Methode: Een poll werd gevolgd door een virtuele meeting met het COST Action CA18211 netwerk. Respondentenaantal: 88 artsen en onderzoekers van 32 deelnemende landen (incl. België). Geografische scope: Europa – incl België. Onderzoekperiode: 25 en 26 november 2021.

19- Roxanne Bleijenbergh e.a., '[Midwifery Practice and Education in Antwerp: Forecasting Its Future With Scenario Planning](#)' 1/01/2022. Methode: Structuration theory and intuitive logics scenario planning. Geografische scope: Antwerpen. Doelgroep: Vroedkundigen (in spe).

20- J. Lalor e.a., '[Balancing restrictions and access to maternity care for women and birthing partners during the COVID-19 pandemic: the psychosocial impact of suboptimal care](#)', 4/08/2021. Methode: Een poll werd gevolgd door een virtuele meeting met het COST Action CA18211 netwerk. Respondentenaantal: 88 artsen en onderzoekers van 32 deelnemende landen (incl. België). Geografische scope: Europa – incl België. Onderzoekperiode: 25 en 26 november 2021.

21- Obasanjo Afolabi Bolarinwa e.a., '[Mapping Evidence of Impacts of COVID-19 Outbreak on Sexual and Reproductive Health: A Scoping Review](#)', 8/04/2021. Methode: Scoping review - literatuur review. 17 studies werden opgenomen in de analyse. Onderzoekperiode: december 2019 - oktober 2020. Geografische scope: Wereldwijd, incl. België.

22- Michael Ceulemans e.a., '[SARS-CoV-2 Infections and Impact of the COVID-19 Pandemic in Pregnancy and Breastfeeding: Results from an Observational Study in Primary Care in Belgium](#)', 17/09/2020. Methode: Cross-sectionale studie met online survey. Respondentengroep: zwangere vrouwen en vrouwen die borstvoeding geven/gaven de laatste 4 weken. Respondentenaantal: 6470. De bevraging is deel van een grotere studie. Selection bias, niet representatief.[Gemaksteekproef]. Geografische scope: België. Onderzoekperiode: april 2020.

23- Roxanne Bleijenbergh e.a., '[Midwifery Practice and Education in Antwerp: Forecasting Its Future With Scenario Planning](#)' 1/01/2022. Methode: Structuration theory and intuitive logics scenario planning. Geografische scope: Antwerpen. Doelgroep: Vroedkundigen (in spe).

AANBEVELINGEN

Het beleid zou in **pijlers van demografische groepen**, zoals jongeren of jongvolwassenen, moeten denken en niet enkel binnen beleidsdomeinen. Heb bij het uitwerken van maatregelen bij een pandemie voldoende aandacht voor personen tussen 0 en 25 jaar.²⁴

Heb voldoende aandacht voor specifieke doelgroepen in onderzoek om aan **gedifferentieerde dataverzameling** te kunnen doen en gevarieerde data aan het beleid te kunnen aanbieden.²⁵

Inzicht in het **perspectief van ouders en opvoedingsverantwoordelijken** is essentieel bij de impact van de coronamaatregelen op (jonge) kinderen, jongeren en jongvolwassenen. Dit is in het bijzonder het geval bij jonge kinderen.²⁶

24,25- IMPULS evenement.

26- Stijn Vos e.a., '[Residential green space is associated with a buffering effect on stress responses during the COVID-19 pandemic in mothers of young children, a prospective study](#)', 4/01/2022. Methode: Bevraging en statistische analyse. Respondentengroep: deelnemers van de ENVIRO-NAGE birth cohort (een dataset van moeders in Limburg, ° 2011). Aantal respondenten: 766 jonge moeders. [Toevalssteekproef]. Niet representatief. Geografische scope: Vlaanderen (Limburg). Onderzoekperiode: December 2020 - mei 2021.

DE IMPACT VAN DE CORONAMAATREGELEN

OP KINDEREN, JONGEREN EN JONGVOLWASSENEN:
EEN SYSTEMATISCHE LITERATUURSTUDIE

AUTEURS

Kenniscentrum Kinderrechten vzw (KeKi)

Jeugdonderzoekplatform (JOP)

Dr. Susan Lagaert en Prof. Dr. Lieve Bradt,
Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit,
verbonden aan het Jeugdonderzoekplatform (JOP)

Met dank aan de deelnemers van het IMPULS evenement.

OPDRACHTGEVER

Departement Cultuur, Jeugd en Media

VORMGEVING

Eline Cornelissen - www.elinecornelissen.be

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Kenniscentrum Kinderrechten vzw (KeKi)
Kon. Maria Hendrikaplein 5/201
9000 GENT

© 2022, Kenniscentrum Kinderrechten en Jeugdonderzoekplatform,
All rights reserved

Niets uit deze uitgave mag veeleenvoudig en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor educatieve, pedagogische en sociale doeleinden die geen commercieel oogmerk hebben, mag al het materiaal vrij gebruikt worden mits correcte bronvermelding van deze publicatie.

KENNISCENTRUM KINDERRECHTEN VZW (KEKI)
- CHILDREN'S RIGHTS KNOWLEDGE CENTRE

info@keki.be

www.keki.be

[facebook.com/KeKivzw](https://www.facebook.com/KeKivzw)

twitter.com/kekivzw

[linkedin.com/company/kenniscentrumkinderrechten](https://www.linkedin.com/company/kenniscentrumkinderrechten)

JEUGDONDERZOEKSPLATFARM (JOP)

www.jeugdonderzoekplatform.be

twitter.com/JOPonderzoek